

Splošni del

1. Opišite splošne značilnosti socialnih zavarovanj!!!

Sistemi socialnega zavarovanja obsegajo javne sisteme zavarovanja za zaposlene, samozaposlene in druge aktivne osebe in njihove družinske člane, za primere bolezni in poškodb pri delu ali izven dela, invalidnosti, starosti, materinstva, potrebe po negi in oskrbi in za primere brezposelnosti. Socialno zavarovanje je zavarovanje za socialni primer oz. za socialni rizik izgube dohodka ali nesorazmernega povečanja stroškov zaradi zdravljenja ali preživljanja otrok.

Pravna ureditev

Socialna zavarovanja so praviloma urejena z zakonom. Z zakonom je določen zlasti:

- krog obvezno zavarovanih oseb- zavarovanci ali upravičenci
- izvajalec oz. nosilec sistema
- nastanek in prenehanje pravic
- vrsta, višina in trajanje dajatev
- postopek uveljavljanja pravic

Zavarovanje nastane ex lege. Zavarovalno razmerje nastane z dnem začetka opravljanja dela na temelju pogodbe o zaposlitvi ali na temelju druge organizirane dejavnosti. Dajatveno razmerje nastane ipso iure na temelju nastanka socialnega primera in pod pogoji določenimi z zakonom.

	obvezna javna socialna zavarovanja:	prostovoljna zasebna individualna (osebna) zavarovanja
nastanek	<i>ex lege</i> = po samem zakonu	pogodba – ima 2 značilnosti: <ul style="list-style-type: none">• adhezijska pogodba = zavarovanec pristopi k splošnim pogojem, ki jih postavi zavarovalnica;• aleatorna pogodba = nanaša se na bodoč negotov dogodek.
zavarovanci	določeni z zakonom: <ul style="list-style-type: none">• <u>zaposleni</u>;• <u>samozaposleni</u>;• <u>kmetje</u>;• drugo aktivno prebivalstvo.• ožji člani zavarovancev	se prostovoljno vključijo
pravice zavarovancev	<ul style="list-style-type: none">• določene z zakonom – ta določa:<ul style="list-style-type: none">o vrste pravic; INo pogoje za pridobitev pravic;• standardizirane = enake za vse zavarovance;• ni možna uporaba prostega preudarka.	določene s splošnimi pogoji zavarovalnice in pogodbe
obveznosti zavarovancev	plačevanje prispevkov , ki se določijo v % od plače – te % določa zakon	vplačevanje zavarovalne premije , ki se določa na podlagi <u>aktuarske matematike</u> (= glede na statistične podatke na makro ravni)

višina dajatev	<i>sorazmerna plači in vplačanim prispevkom</i> = določena z zakonom	<p>določena s pogodbo – 2 vrsti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definirana dajatev (<i>defined benefit</i>) = določena <u>v realni vrednosti</u> (upoštevata se inflacija); • nedefinirana dajatev (<i>defined contribution</i>) = določena na podlagi naloženih sredstev (skladi). <p>Dajatev je oblikovana glede na:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ obseg vplačil; in ➤ stopnjo rizičnosti.
-----------------------	--	--

	obvezna javna socialna zavarovanja	prostovoljna zasebna individualna (osebna) zavarovanja
obseg zdravstvenih storitev	se določi <i>po zdravstvenem stanju – enak v enakih primerih</i>	<i>odvisen od pogodbe</i>
nosilec	<i>javni zavod (= država)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>gospodarska družba; ali</i> • <i>neprofitna organizacija; ali</i> • <i>vzajemna zavarovalnica (npr. Vzajemna)</i>
upravljanje	<i>samouprava</i>	<i>organi gospodarske družbe</i>
stopnja tveganja zavarovanca	<p><i>nizka:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>za izplačilo dajatev je odgovorna država;</i> • <i>zavarovanec nosi edino politični rizik.</i> 	<i>višja – izplačilo dajatev je odvisno od gospodarskih tokov in uspešnosti zavarovalnice.</i>
pravna varnost	<p><i>močna, ker gre za ustavno pravico – zagotovljeno je:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>upravno varstvo = s pritožbo v upravnem postopku;</i> • <i>sodno varstvo;</i> • <i>ustavnosodno varstvo.</i> 	<i>sodno varstvo</i>
vrste zavarovanj	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>pokojninsko in invalidsko zavarovanje;</i> ➤ <i>zdravstveno zavarovanje;</i> ➤ <i>zavarovanje za primer brezposelnosti;</i> ➤ <i>starševsko zavarovanje.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>dodatno pokojninsko zavarovanje (= zavarovanje za doživetje določene starosti);</i> ⇒ <i>dodatno zdravstveno zavarovanje;</i> ⇒ <i>življenjsko zavarovanje;</i> ⇒ <i>invalidsko zavarovanje.</i>

Obvezna socialna zavarovanja

Vsebina, vrste ter pogoji za nastanek pravic iz zavarovanja so določeni z zakonom.

Zavarovanje temelji na plačevanju prispevkov (**kontributivni sistem**). To je glavna dolžnost obvezno zavarovanih oseb.

Prispevke pobira delodajalec tako, da jih delavcem odtrga od plače.

Dajatve so nadomestilo za izgubljeni zaslužek in povečanje stroškov. Višje dajatve naj bi prejeli tisti, ki imajo odvisne družinske člane.

Višina dajatev ne sme preprečevati volje do dela. Določena mora biti tako, da prekomerno ne obremenjuje delovnega prebivalstva.

Država mora zagotoviti redno (**periodično**) **izplačilo** dajatev. Ponavadi se dajatev izplačujejo 1x mesečno, možno je tudi izplačevanje 1x tedensko.

Stroški izplačevanja dajatev in stroški upravljanja celotnega sistema se zagotavljajo iz javnih (državnih) sredstev = iz sredstev zavarovanih oseb, delodajalcev in davkoplačevalcev.

Dodatna socialna zavarovanja

se nahajajo med obveznimi in prostovoljnimi zavarovanji. Urejena so v:

- o Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1); in
- o Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ).

Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje se imenuje **drugi steber**. I. steber predstavlja obvezno javno pokojninsko zavarovanje, III. steber pa prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Z dodatnimi zavarovanji se dopolnjujejo pravice iz javnih zavarovanj. Organizirajo jih lahko:

- delodajalec;
- zasebni gospodarski subjekti (zavarovalnice, banke, pokojninski skladi).

Dodatno zavarovanje država stimulira z davčnimi olajšavami. Pri nas takšen privilegiran položaj uživa dodatno pokojninsko zavarovanje. Iz kapitala, ki naj bi se tako zbral, naj bi se ustvarjalo pozitivno dolgoročno varčevanje, s katerim naj bi država zagotavljala stabilnost na finančnih trgih.

Financiranje sistema socialnih zavarovanj

je določeno z zakonom. Sistem se financira s *prispevki* obvezno zavarovanih oseb. Višino prispevka *v odstotnem deležu bruto plače* določa zakon. Odmera prispevka je določena v določenem odstotku od osnove. V socialnih zavarovanjih se za zaposlene osebe prispevki plačujejo proporcionalno višini plače (tisti z nižjimi plačami plačujejo manj kot tisti z višjimi). Osnova za plačevanje prispevkov je v socialnih zavarovanjih praviloma osnova za odmero denarnih dajatev oz. prejemkov. Dajatve v naravi (zdravstvene storitve, zdravila ali zdravstvene pripomočke) lahko uveljavljajo vse zavarovane osebe v enakem obsegu v enakem zdravstvenem primeru, ne glede na višino vplačanih prispevkov.

Osnova za izračun prispevka je:

- za zaposlene bruto plača;
- za samozaposlene (samostojni podjetniki, odvetniki, svobodni umetniki) posebna z zakonom določena zavarovalna osnova.

Zavezanci za plačilo prispevkov so:

- v primeru zaposlenih:
 - o zaposleni delavci; IN
 - o delodajalci.Delavec in delodajalec si plačilo prispevkov razdelita.
- v primeru samozaposlenih samozaposleni – morajo plačati skupni prispevek zaposlenega delavca in delodajalca;
- v primeru kmetov:
 - o kmet; IN
 - o država – krije del kmetovega prispevka, s čimer prihaja do posrednega subvencioniranja kmetijstva.

Sredstva iz prispevkov se zberejo v posebnih zavodih – to sta: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) ter Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ). Sredstva ne gredo v državni proračun (!!!).

Uporaba sredstev – v rabi je *pay-as-you-go system* ali dokladni sistem (tudi sistem tekočega financiranja). Npr. vsak mesec se iz plač poberejo sredstva za pokojninsko blagajno, iz katere se isti mesec izplačajo pokojnine. Temelj dokladnega sistema naj bi bil medgeneracijski sporazum, po katerem naj bi mlajša generacija vzdrževala starejšo zaradi njenih preteklih zaslug. Zaradi demografskih sprememb (ničen naravni prirastek) in podaljševanja življenjske dobe pa se mlajša generacija zožuje in nosi čedalje večje ekonomsko breme. Višji prispevki pomenijo višje stroške dela, ki so v evropskem gospodarstvu prevladujoči stroški, zato se zvišujejo cene izdelkov in poslabšuje konkurenčnost EU v primerjavi z ameriškim in vzhodnoazijskim gospodarstvom.

Nasprotje dokladnega sistema je **naložbeni sistem**, v katerem se prispevki vsakega zavarovanca nalagajo na poseben osebni račun, ki ga vodi finančna ustanova (zavarovalnica ali banka). Sredstva na računu se prek vlaganja na borzi kapitalizirajo in ob nastanku socialnega primera zavarovanec prejema rento.

2. Konvencija 102

Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 102 določa **9 socialnih primerov**, v katerih ima varovana oseba pravico do denarne dajatve ali zdravstvenih storitev. Ti primeri so:

- (1) zdravljenje zaradi bolezni ali poškodbe – iz tega izhaja pravica do zdravstvenih storitev;
- (2) izguba dohodka zaradi bolezni ali poškodbe – iz tega izhaja pravica do nadomestila za čas bolezni ali poškodbe;
- (3) brezposelnost – iz tega izhaja pravica do nadomestila za čas brezposelnosti;
- (4) starost – iz tega izhaja pravica do denarne dajatve za starost;
- (5) izguba dohodka zaradi nesreče pri delu ali poklicne bolezni – iz tega izhaja pravica do denarne dajatve za primere nesreč pri delu in poklicnih boleznih;
- (6) povečana družina – iz tega izhaja pravica do družinskih dajatev;
- (7) materinstvo – iz tega izhaja pravica do dajatev za primer materinstva;
- (8) invalidnost – iz tega izhaja pravica do dajatev za primer invalidnosti;
- (9) smrt hranilca družine – iz tega izhaja pravica do dajatev članom družine v primeru smrti hranilca družine.

Primer materinstva in zdravljenja zaradi bolezni ali poškodbe se nanašata na povečanje stroškov, ostali primeri pa na izgubo dohodka. Med socialne primere ni vključen primer pomanjkanja, ki doleti zaposleno, samozaposleno, nezaposleno ali brezposelno osebo, ki nima zadostnih sredstev za preživljanje sebe in odvisnih družinskih članov.

Konvencija 102 o *minimalnih normah socialne varnosti* je najbolj pomembna. Konvencija št. 102 izrecno ne vključuje dajatev za primer materialne ogroženosti, torej pomanjkanja ali potrebe. Konvencija št. 102 je bila sprejeta z namenom, da bi jo ratificiralo čim več držav, tudi tiste, v katerih socialna varnost še ni dosegla ravni, kakršno postavlja konvencija. Zato so imele države možnost, da ob ratifikaciji izključijo posamezne dele konvencije. Država podpisnica mora ratificirati najmanj 3 od 9 naštetih socialnih primerov, za katere Konvencija določa denarne dajatve. Jugoslavija je Konvencijo ratificirala že leta 1955, vendar ni ratificirala dajatev za invalidnost in vzdrževanje otrok.

Socialni primeri v Konvenciji so (Konvencija MOD št. 102 obravnava naslednjih devet skupin dajatev- pravice do denarnih dajatev za 7 socialnih primerov, pravice do družinskih dajatev, pravice do zdravstvenih storitev):

- določeni kot **nadomestilo izpadlega dohodka**:
 - 1) bolezen;

- 2) brezposelnost- je stanje brez uradne zaposlitve. Registrirano brezposelne osebe so prijavljene na ustreznih zavodih, ali pa prejemajo denarna nadomestila.;
- 3) starost;
- 4) poškodbe pri delu;
- 5) materinstvo;
- 6) smrt vzdrževalca družine;
- 7) invalidnost.

➤ določeni kot **nadomestilo stroškov**:

- 8) zdravljenje;
- 9) vzdrževanje otrok (družinske dajatve).

Za vsak naštet socialni primer so v Konvenciji določeni:

- (1) definicija primera;
- (2) minimalen krog varovanih oseb (npr. država mora denarne dajatve zagotoviti 50% zaposlenim);
- (3) vrsta in vsebina dajatve;
- (4) pogoji za nastanek pravice do prejemanja dajatve;
- (5) minimalna višina dajatev – bile naj bi sorazmerne pretekli plači. Konvencija določa zelo zapleten izračun minimalne višine dajatev – ta je določena glede na delež, ki je odvisen od povprečne plače beneficiranega delavca v industrijski panogi, ki zaposluje največ beneficiranih delavcev v državi (npr. avtomobilska industrija v Nemčiji).
- (6) minimalno trajanje dajatve (pri začasni nezmožnosti za delo).

Najbolj pomembni skupni določbi, ki se nanašata na vse socialne primere, sta:

- tuji delavci morajo biti enako obravnavani na področju socialnega zavarovanja (to ne velja za področje socialnih pomoči), če gre za sisteme socialnih zavarovanj, v katerih se dajatve financirajo iz prispevkov. Tuji državljani, ki je zakonito zaposlen v državi podpisnici in plačuje vse prispevke, mora imeti enake pravice iz vseh socialnih zavarovanj.
- pravice do dajatev uživajo pravno varstvo pred sodnimi in upravnimi organi.

Nadzor nad uresničevanjem Konvencije poteka na 2 ravneh:

- o strokovna ocena – sledi ji:
- o politična ocena.

Hude kršitve Konvencije se obravnavajo na Generalni skupščini, ki ima vlogo "sramotilnega stebra", zato se temu države skušajo izogniti.

MOD izvaja številne programe, s katerimi poskušajo zagotoviti izvajanje konvencij.

3. Evropska socialna listina (pravni akti ES in EU)

Evropska socialna listina (1961- ESL, 1996- ESL- R evropski kodeks socialne varnosti- ta zavezuje Slovenijo)

Treba je razlikovati med osnovno Listino in njeno revidirano različico. Osnovna Listina je vsebovala 19 pravic (= členov) na področjih zaposlitve, dela in socialne varnosti, revidirana Listina pa vsebuje 31 pravic (= členov).

Listina je razdeljena v 2 dela:

I. del = 31 pravic na naslednjih področjih:

- zaposlovanje;
- delovna razmerja;
- socialna zaščita.

II. del = dolžnosti države za uresničitev pravic.

Slovenija je ratificirala vseh 31 členov, razen:

- 1. in 4. odstavka 13. člena – s tem smo izključili pravico tujcev do socialne in zdravstvene pomoči, pravico imajo le do brezplačne nujne medicinske pomoči in minimalne socialne pomoči;
- 2. odstavka 18. člena – tudi ta se nanaša na tujce.

Nadzor nad izvajanjem ESL opravlja Evropski odbor za socialne pravice na temelju poročil, ki jih pripravijo države podpisnice. Ta poročila, ponavadi zelo obsežna, pregledajo strokovni izvedenci.

Dodaten nadzor uvaja institut kolektivne pritožbe – evropski reprezentativni sindikati in delodajalske organizacije lahko sprožijo postopek proti državi, ki krši obveznosti iz ESL. Pravic iz ESL zaenkrat ni možno uveljavljati pred nobenim mednarodnim sodnim organom.

Najbolj pomemben je člen 12, v katerem je določena pravica do socialne varnosti. Država podpisnica mora:

- uvesti ali ohraniti sistem socialne varnosti;
- ohraniti sistem socialne varnosti na primerni ravni – zagotoviti mora dajatve za vsaj 6 socialnih primerov, kot zahteva Evropski kodeks socialne varnosti;
- prizadevati si za pospešen razvoj sistema socialne varnosti – socialna varnost mora biti vedno na višji ravni (ta določba se danes ne spoštuje, ker so sistemi socialne varnosti v krizi in se pravice ožijo);
- enako obravnavati domače državljanke in tuje delavce.

Akti Evropske skupnosti in Evropske unije

Na splošno EU posega na področje socialne varnosti na 2 načina:

- (1) urejanje položaja delavcev migrantov = osebe, ki so zaposlene ali opravljajo samostojno dejavnost v državi članici, katere niso državljani; in
- (2) enako obravnavanje moških in žensk – spola je treba enako obravnavati v poklicnih sistemih socialne varnosti. Poklicni sistemi socialne varnosti so sistemi, ki jih ne organizira država, temveč delodajalci.

Primarni pravni akt v Evropski uniji je Pogodba o Evropski skupnosti. Za področje socialne varnosti so najbolj pomembni naslednji členi:

- **§ 39 = svoboda gibanja delavcev** – v okviru Skupnosti je prepovedana vsakršna diskriminacija, ki temelji na državljanstvu med delavci držav članic;
- **§ 42 = socialna varnost** – pomembni sta 2 tehniki:
 - varstvo pravic v nastajanju – obdobja, v katerih je delavec vplačeval zavarovanje v različnih državah, se seštevajo (npr. delavec dela 5 let v Avstriji in 10 let v Sloveniji ter ves čas plačuje zakonsko predpisane prispevke – to pomeni, da ima za pokojnino 15 let delovne dobe); in
 - ohranitev pridobljenih pravic – npr. pokojnina, pridobljena v neki državi, se izvaža v katerokoli drugo državo. Delavec, ki je zaslužil pokojnino v Nemčiji in se na starost preseli v Grčijo, bo prejemal pokojnino v Grčiji.
- **§ 136–140 = socialne določbe** (npr. socialna politika, izobraževanje).

Urejanje področja socialne varnosti je v izključni pristojnosti držav članic. Vsi posegi na to področje morajo biti sprejeti soglasno s strani vseh držav članic. S strani Unije ni dovoljen noben poseg v sisteme socialne varnosti.

Sekundarni pravni akt v EU so uredbe in direktive.

Uredbe se neposredno uporabljajo v državah članicah. V primeru konflikta med uredbo in nacionalnim zakonom prevlada uredba. Vsaka uredba je označena:

- (1) s številko;

- (2) s skrajšano letnico; in
- (3) z obdobjem, v katerem je bila sprejeta – možna so 3 obdobja:
 - 1) Evropska gospodarska skupnost- EGS (*European Economic Community- EEC*);
 - 2) Evropska skupnost- ES (*European Community- EC*);
 - 3) Evropska unija- EU (*European Union*).

Primer: uredba 1408 (številka)/71 (skrajšana letnica 1971)/EGS (obdobje).

Organi EU so:

- (1) **Evropski svet** je najvišji organ. Sestavlja ga 25 predsednikov držav oz. 25 predsednikov vlad. Član Sveta je tudi predsednik Evropske komisije.
- (2) **Evropski parlament** = organ, ki predstavlja državljane vseh držav članic (Strasbourg);
- (3) **Evropska komisija** = izvršni organ, sestavlja jo 25 komisarjev, izmed katerih ima vsak svoj resor (Strasbourg);
- (4) **Odbor regij**;
- (5) **Evropska centralna banka**;
- (6) **Ekonomski in socialni odbor**
- (7) **Sodišče Evropske unije** (Luksemburg).

Pravo EU se deli na 2 kategoriji:

- obvezno zavezujoče pravo (*hard law*) – to je lahko:
 - o primarno pravo = Pogodba o Evropski skupnosti in druge mednarodne pogodbe, sklenjene v okviru EU. Primarno pravo je neposredno zavezujoče.
 - o sekundarno pravo:
 - uredbe – sprejema jih Evropski svet (ne parlament!) – so obvezno zavezujoče in se uporabljajo neposredno; in
 - direktive (smernice) – praviloma ne zavezujejo neposredno, temveč samo glede na cilj, ki ga morajo države članice uresničiti. Država članica se sama odloči, kako bo ta cilj dosegla.
- nezavezujoče pravo (*soft law*):
 - o priporočila;
 - o mnenja;
 - o sodbe sodišč.

Evropska unija ima 3 stebre (3 temelji prava EU):

- (1) Evropska skupnost (ES);
- (2) skupna zunanja in varnostna politika;
- (3) pravosodje in notranje zadeve.

4. Ustava

Slovenska Ustava vsebuje enotno pojmovanje človekovih pravic. Značilnosti temeljnih socialnih pravic so:

- so pravice II. generacije – pravice I. generacije so človekove in državljanske pravice;
- imajo pozitiven status – zahtevajo aktivnost države, da organizira sisteme socialne varnosti (človekove in državljanske pravice imajo negativen status, kar pomeni, da država v njih ne sme posegati in jih omejevati);
- imajo zakonski pridržek – te pravice se ne morejo izčrpno urediti z Ustavo, zato jih lahko podrobneje ureja zakon (glej § 15 Ustave: *Z zakonom je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kadar tako določa ustava, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice in svoboščine*);
- so relativne narave – odvisne so od ekonomskega in socialnega položaja v državi;

- zagotovljeno je pravno varstvo socialnih pravic.

V § 2 Ustave je določeno, da je Slovenija socialna država. Ta člen zavezuje vse 3 veje oblasti. Gre za temeljno načelo, na podlagi katerega lahko Ustavno sodišče razvije razna podnačela (npr. načelo solidarnosti). V ustavnosodni praksi je pogosto, da se načelo socialne države poveže z drugimi načeli. § 2 Ustave je več kot le korektiv tržnega gospodarstva.

Načelo socialne države nalaga državi skrb za socialne potrebe in interese posameznikov tako, da so vsakomur zagotovljeni človekovo dostojanstvo in pogoji za osebni razvoj.

Temeljne dolžnosti socialne države so:

- (1) posameznikom, živečim v revščini, zagotoviti minimalna sredstva, ki zagotavljajo življenje, vredno človekovega dostojanstva;
- (2) skrb za zmanjšanje socialnih razlik in nasprotij tako, da se ustvarja znosno življenje za vse;
- (3) organizirati sisteme socialne varnosti.

Od socialne države se razlikuje država blaginje. Socialna država naj bi socialno varnost uresničevala preko sistema pravic in obveznosti, ki jih določajo zakoni in drugi predpisi.

Država blaginje naj bi na socialni položaj posameznikov vplivala prek zasebnih subjektov in institucij (sindikati, delodajalci, dobrodelne organizacije). Najbolje je imeti v državi kombinacijo obojega.

Najbolj pomembni ustavni pravici s področja socialne varnosti sta:

- (1) **pravica do socialne varnosti** (§ 50 Ustave) – državljani imajo pravico do socialne varnosti pod pogoji, določenimi z zakonom. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje (to pomeni, da morajo biti ta zavarovanja financirana iz državnih sredstev ter stabilna). Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.
- (2) **pravica do zdravstvenega varstva** (§ 51 Ustave) – vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Pravica do zdravstvenega varstva je širši pojem od zdravstvenega zavarovanja ter obsega individualne in skupinske ukrepe za varovanje zdravja. Tudi osebe, ki niso zdravstveno zavarovane, imajo pravico do nujne zdravniške pomoči, če si same storitev ne morejo plačati. Zakon določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Nikogar ni možno prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon. Ta ustavna določba naj bi bila sprejeta iz zgodovinskih razlogov, ker naj bi v socializmu politične nasprotnike pošiljali na prisilno zdravljenje v psihiatrične bolnišnice (to je neumnost, ker so se takšna dejanja dogajala samo v stalinistični Sovjetski zvezi in ne v Jugoslaviji).

Zakon določa možnost zdravljenja brez privolitve v naslednjih primerih:

- 1) posameznik sam ni sposoben odločiti o svojem zdravljenju (npr. ker se nahaja v komi);
- 2) gre za duševnega bolnika, ki povzroča večjo materialno škodo ali ogroža življenje in zdravje sebe in drugih ljudi.

Za področje socialne varnosti so pomembne še naslednje ustavne določbe:

- enakost pred zakonom (§ 14) ne glede na osebne okoliščine – posebej važna je enakost ne glede na gmotno stanje;
- uresničevanje pravic (§ 15) – človekove pravice socialne narave se lahko uresničujejo le na podlagi zakona. Ni jih možno urediti s podzakonskimi akti.
- pravica do sodnega varstva (§ 23) – vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. O socialnih pravicah odločajo specializirana **delovna in socialna sodišča**.
- javnost sojenja (§ 24);

- pravica do pritožbe (§ 25);
- varuh človekovih pravic (§ 159) – skrbel naj tudi za neformalno varstvo socialnih pravic;
- ustavna pritožba (§ 160) je možna tudi zaradi kršitve pravic socialne varnosti.

5. Namen in načela koordinacije

- Temeljna načela Uredbe se imenujejo koordinacijska načela:
 - enako obravnavanje domačih in tujih državljanov (= državljanov držav članic!) na področju socialne varnosti = prepoved diskriminacije;
 - uporaba ene zakonodaje v določenem časovnem obdobju – na splošno velja *lex loci laboris* = pravo kraja, v katerem delavec dela. Delavec ne more biti hkrati vključen v 2 sistema socialne varnosti. Od tega sta določeni 2 izjemi:
 - pravo kraja, v katerem delavec prebiva za obmejne delavce; in
 - pravo kraja, v katerem ima podjetje sedež – če gre za *detaširane delavce* = delavci, ki so na delo v tujino napoteni. Za njih se prvih 12 mesecev uporablja pravo kraja, v katerem ima njihovo podjetje sedež, v nadaljevanju pa se uporablja pravo, v katerem delavec dela.
 - varstvo pravic v nastajanju – obdobja zaposlitve in prebivanja v različnih državah se seštevajo. Npr. delavec dela 10 let v Avstriji, 10 let v Nemčiji, 10 let v Franciji in 10 let na Nizozemskem. V vsaki državi je pogoj za nastanek pravice do pokojnine 15 let zaposlitve, zato delavec pokojnine sploh ne bi dobil. Po Uredbi mora vsaka država odmeriti pokojnino, kot da bi delavec v tej državi delal 40 let. Nato mora vsaka država kriti pokojnino v svojem deležu (v našem primeru krije vsaka ¼).
 - ohranitev pridobljenih pravic – države so dolžne izplačevati pokojnino v katerokoli državo EU, kjer upravičenec do pokojnine prebiva. To imenujemo izvoz dajatev. Primer: Slovenec, ki dela 40 let v Sloveniji, nato pa se preseli v Grčijo, mora dobivati slovensko pokojnino v Grčijo. Čeprav je to danes samoumevno, se je včasih temu nasprotovalo, ker lahko prav zaradi množičnega preseljevanja upokojenih severnjakov v mediteranske države pride do velikega odliva dohodkov, kar negativno vpliva na potrošnjo prebivalstva.

Namen koordinacijskih pravil je

- da se zagotovi, da delavci zaradi svobode gibanja ne bodo v slabšem položaju kot če ne bi bili migranti, zato je določeno pravilo enakega obravnavanja domačih in tujih delavcev
- da delavci ne bodo za enako obdobje subjekt dveh ali več zakonodaj
- da delavci ne bodo izpadli iz sistemov socialne varnosti držav članic v katerih so delali in ostali brez dajatev ob nastanku socialnega primera (negativni konflikt nacionalnih zakonov)

6. Pravice v korist otrok v sistemu socialne varnosti!

7. Katere so pravice prizadetih otrok?

1. Opišite pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo! (ali pa opiši eno izmed treh pravic)!

Pravice iz zavarovanja so:

1. starševski dopust,
2. starševsko nadomestilo,
3. pravica do krajšega delovnega časa in pravica do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva.

2.2. STARŠEVSKI DOPUST

Vrste starševskega dopusta so:

1. porodniški dopust,
2. očetovski dopust,
3. dopust za nego in varstvo otroka,
4. posvojiteljski dopust.

Starševski dopust je določen v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela. Delodajalci so dolžni delavcem zagotoviti odsotnost z dela zaradi izrabe starševskega dopusta. Delavec mora obvestiti delodajalca o nameri izrabe starševskega dopusta 30 dni pred predvidenim nastopom dopusta, če ta zakon ne določa drugače.

2.2.1. Porodniški dopust

Mati ima pravico do porodniškega dopusta v trajanju 105 dni.

Porodniški dopust se izrabi v strnjem nizu v obliki polne odsotnosti z dela.

Mati mora nastopiti porodniški dopust 28 dni pred predvidenim datumom poroda, ki ga določi ginekolog. Če mati ne nastopi porodniškega dopusta v tem roku, neizrabljenega dela porodniškega dopusta ne more izrabiti po otrokovem rojstvu, razen v primeru, če je porod nastopil pred predvidenim datumom.

Če mati na dan poroda še ni nastopila porodniškega dopusta, nastopi porodniški dopust z dnem rojstva otroka. Porodniški dopust je potrebno napovedati.

Oče ima pravico do porodniškega dopusta, če mati:

1. umre,
2. zapusti otroka,
3. na podlagi mnenja pristojnega zdravnika, trajno oziroma začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo.

Oče ima pravico do porodniškega dopusta v obsegu kot ga ima mati, zmanjšanim za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila, najmanj pa za 28 dni.

Pravico do porodniškega dopusta ima v soglasju z materjo tudi oče otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke. V tem primeru porodniški dopust traja 77 dni in se skrajša še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko oče nastopi porodniški dopust.

Prenehanje pravice do porodniškega dopusta

Če mati rodi mrtvega otroka ima pravico do porodniškega dopusta še 42 dni od dneva poroda.

Če otrok umre v času porodniškega dopusta ima mati pravico do porodniškega dopusta v obsegu kot ga je do dneva smrti otroka že izrabila, vendar najmanj 42 dni od rojstva otroka.

Po smrti otroka pripada materi največ 10 dni porodniškega dopusta.

2.2.2. Očetovski dopust

Ta pravica je neprenosljiva, traja 90 koledarskih dni, od tega mora oče izrabiti 15 dni v obliki popolne odsotnosti z dela- do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti (pravica do nadomestila); preostalih 75 dni pa lahko izrabi do 3. leta otrokove starosti. Če teh 75 dni izkorišča po delih, mu pripada samo 70% (= 53 dni).

Oče nima pravice do očetovskega dopusta, če:

1. mati rodi mrtvega otroka,
2. mu je odvzeta roditeljska pravica oziroma so prepovedani stiki z otrokom skladno s posebnim zakonom,
3. otrok živi pri materi ali pri drugi osebi ter oče ne varuje in ne neguje otroka.

2.2.3. Dopust za nego in varstvo otroka

Izrabi ga lahko eden od staršev oz. oba kombinirano- izmenoma. V izjemnih primerih ga lahko izrabita oba hkrati (dveh ali več hkrati živo rojenih otrok, otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, otroka v družini, v kateri starša že ob rojstvu otroka varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let oziroma, če varujeta in negujeta otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo).

Traja 260 koledarskih dni (v primeru dvojčkov, nedonošenčkov se podaljša- za dvojčke dodatnih 90 dni- za vsakega nadaljnjega npr. pri trojčkih še dodatnih 90 dni, pri nedonošenčkih za toliko dni, kolikor dni je bila nosečnost krajša kot 260 dni). Ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije. Dopust za nego in varstvo otroka se podaljša v primeru, ko starša že ob rojstvu otroka varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let, za 30 dni, za tri otroke za 60 dni in za štiri ali več otrok za 90 dni.

Izrabi se neposredno po izteku porodniškega dopusta, v obliki polne ali delne odsotnosti, v strnjem nizu, ob tem pa se lahko največ 75 dni prenese in izrabi do 8. leta otrokove starosti (pripada nadomestilo). Starša se pisno dogovorita o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka 30 dni pred potekom porodniškega dopusta. Dogovor predložita centru skupaj z zahtevo za uveljavljanje pravice in z njim seznanita svojega delodajalca. Če se starša ne moreta dogovoriti o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka ali je njuna odločitev v nasprotju s koristjo otroka, odloči o tem center, ki pri tem upošteva koristi otroka.

Delavca morata obvestiti svojega delodajalca o spremembi izrabe dopusta za nego in varstvo otroka v 3 dneh, ko je nastopil razlog za spremembo pisnega dogovora po tem zakonu.

V primeru izrabe prenesenega dopusta mora delavec obvestiti svojega delodajalca o svoji odsotnosti v 3 dneh pred nastopom le-tega, kadar ga izrabi po dnevih, v 15 dneh pred nastopom pa, če ga izrabi v strnjem nizu. Delodajalec mora o izrabi prenesenega dopusta za nego in varstvo otroka obvestiti pristojni center najkasneje 15 dni po nastopu dopusta.

Prenehanje pravice do dopusta za nego in varstvo otroka

Starša nimata pravice do dopusta za nego in varstvo otroka, če je otrok oddan v vzgojo in varstvo drugi osebi oziroma v zavod.

Eden od staršev nima pravice do dopusta za nego in varstvo otroka, če je otrok dodeljen v varstvo in vzgojo drugemu od staršev ter sam ne varuje in ne neguje otroka.

2.2.4. Posvojiteljski dopust

Posvojitelj oziroma oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve v skladu s posebnim predpisom, ima pravico do posvojiteljskega dopusta, ki ga nastopi najpozneje 30 dni po namestitvi otroka v družino z namenom posvojitve:

- za otroka starega od 1 do 4 let v trajanju 150 dni,
- za otroka starega od 4 do 10 let v trajanju 120 dni.

Pravice do posvojiteljskega dopusta nima oseba, če posvoji otroka svojega zakonca.

Posvojiteljski dopust se lahko izrabi v strnjenem nizu ob polni ali delni odsotnosti z dela, enega ali obeh staršev hkrati, pri čemer skupno trajanje dopusta ne sme presegati 150 dni oziroma 120 dni.

Posvojitelj oziroma oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve, mora obvestiti delodajalca o izrabi posvojiteljskega dopusta najkasneje v 3 dneh od nastopa razloga za izrabo posvojiteljskega dopusta.

2. Ali je pri nas uveljavljen univerzalni otroški dodatek?

Ne- vsi otroci niso upravičeni do otroškega dodatka. Pripada jim samo kadar dohodek na družinskega člana ne presega zgornje meje dohodkovnega razreda po tem zakonu (ZSDP). Otroški dodatek ne pripada za otroka ki:

- je v delovnem razmerju oziroma opravlja kmetijsko oziroma drugo samostojno dejavnost
- je zaradi zdravljenja, vzgoje, šolanja ali usposabljanja v zavodu, v katerem ima celodnevno brezplačno oskrbo v trajanju več kot 30 dni
- je oddan v rejništvo
- je sklenil zakonsko zvezo oziroma živi v zunajzakonski skupnosti

3. Ali imajo vsi očetje pravico do starševskega nadomestila?

Ne. Pravico do starševskega nadomestila imajo:

- osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta
- osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, če so bile zavarovane po tem zakonu najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih pred uveljavljanjem pravice do starševskega nadomestila.

ZPIZ-1

1. Kateri so minimalni pogoji za pridobitev starostne pokojnine?

Pogoji za pridobitev pokojnine:

MOŠKI		ŽENSKE	
Starost	Pok. doba	Starost	Pok. doba
58	40	58	38
63	20	61	20
65	15 zav. dobe	63	15 zav. dobe

→ V veljavi do leta 2014

Znižanje starostne meje

Starostna meja se lahko zniža v 2 primerih:

- znižanje starostne meje zaradi otrok - za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, ki ima slovensko državljanstvo in je zanj zavarovanec skrbel najmanj 5 let
 - 1 otrok – znižanje za 8 mesecev;
 - 2 otroka – znižanje za 20 mesecev;

- o 3 otroci – znižanje za 36 mesecev;
- o vsak naslednji otrok – znižanje še za 20 mesecev.

Absolutna nujna starost (minimalna upokojitvena starost) je 56 let za ženske in 58 let za moške. Polno znižanje starostne meje lahko koristi le eden izmed staršev. Oba starša lahko znižanje koristita le, če si ga razdelita. Starša se o tem, kdo od njiju uveljavlja znižanje starostne meje za vsakega posameznega otroka, sporazumno dogovorita. Če do sporazuma ne pride, je do znižanja starostne meje upravičen tisti od staršev, ki je v pretežnem delu uveljavil pravico do starševskega dopusta. Če nobeden od staršev ni bil na starševskem dopustu, ali sta uveljavila pravico do starševskega dopusta v enakem delu, je do znižanja starostne meje upravičena ženska.

- Znižanje starostne meje zaradi zaposlitve pred 18. letom starosti (med 15 in 18. letom starosti)- Ženski, ki se je v obvezno zavarovanje vključila, preden je dopolnila 18 let starosti, se starostna meja zniža za ves čas trajanja obveznega zavarovanja pred dopolnjenim 18. letom starosti, vendar največ do 55 let.

Za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine, se poleg pokojninske dobe upoštevajo tudi leta zaključenega študija na dodiplomskem in podiplomskem šolanju in dejanski čas obveznega vojaškega roka, nadomestne civilne službe ali čas osnovnega usposabljanja za rezervni sestav policije, razen če niso ta obdobja že všteta v pokojninsko dobo.

Za izpolnitev pogojev pokojninske dobe za pridobitev pravice do starostne pokojnine se poleg pokojninske dobe upošteva tudi čas, v katerem je bil zavarovanec prijavljen pri zavodu za zaposlovanje kot iskalec zaposlitve ali brezposelna oseba, razen če niso ta obdobja že všteta v pokojninsko dobo.

2. Kateri so dejavniki, ki vplivajo na odmero starostne pokojnine?

Osnova za odmero pokojnine = povprečna mesečna neto plača v katerihkoli zaporednih 18 letih zavarovanja po letu 1970 (po 1.1. 1970). Vzame se najbolj ugodnih 18 let. Zneski morajo biti valorizirani.

- Najnižja pokojninska osnova se določi v višini najnižje pokojninske osnove, veljavne za zadnji mesec pred uveljavitvijo tega zakona. Najnižjo in najvišjo pokojninsko osnovo objavi zavod.
- Najvišja pokojninska osnova se določi v višini štirikratnika najnižje pokojninske osnove.

Določitev odstotka za odmero starostne pokojnine

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v odstotkih, glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, in sicer za zavarovanca z zavarovalno dobo 15 let:

- v višini 35% pokojninske osnove (moški)
- 38% pokojninske osnove (ženska)
- nato pa se za vsako nadaljnje leto pokojninske dobe odmerni odstotek poveča za 1,5%.
- če pokojninska doba ne znaša polno leto, vendar pa vsaj 6 mesecev, se odmerni odstotek iz prejšnjega odstavka poveča za 0,75%.
- *Primer za moške: za 40 let to znese $35\% + 25 \times 1.5\% = 72.5\%$*
- *Primer za ženske: za 38 let to znese $38\% + 23 \times 1.5\% = 72.5\%$*

Omejitev navzgor ni – delavec lahko dela neomejeno let ter za vsako leto dobi 1.5% in za vsakih 6 mesecev 0.75%. Torej mora moški delati 58 let in ženska 56 let, da dobi enako

pokojnino kot plačo – to se jima splača le, če nista upravičena do najvišje pokojnine. Obvezne upokojitve ni – delavec lahko dela do smrti.

Odmera pokojnine zavarovancu z delovno dobo, daljšo od polne delovne dobe

Pri odmeri starostne pokojnine se delovna doba nad 40 leti delovne dobe (moški) oziroma 38 leti (ženska), ki jo je zavarovanec dopolnil do dopolnitve 63 let starosti (moški) oziroma 61 let starosti (ženska), vrednoti na naslednji način:

Leto daljše delovne dobe od polne:

Moški	Ženska	Vrednost posameznega leta delovne dobe
41. leto	39. leto	3,0%
42. leto	40. leto	2,6%
43. leto	41. leto	2,2%
44. leto	42. leto	1,8%
45. in vsako naslednje leto	43. in vsako naslednje leto	1,5%

Če znaša daljša delovna doba manj kot eno leto, vendar pa vsaj šest mesecev, se pri odmeri starostne pokojnine vrednoti v polovični vrednosti, določeni v prejšnjem odstavku tega člena. Če zavarovanec uveljavlja pravico do starostne pokojnine po dopolnitvi 63 let starosti (moški) oziroma 61 let (ženska), se mu pri odmeri starostne pokojnine daljša delovna doba od polne, ki jo je dopolnil do dopolnitve 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska) starosti, vrednoti po prvem odstavku tega člena, vsako nadaljnje leto delovne dobe, dopolnjeno po dopolnitvi navedene starosti, pa se vrednoti v višini 1,5% pokojninske osnove.

Zmanjšanje oz. povečanje starostne pokojnine

- Če se delavec upokoji predčasno (star je že najmanj 58 let, vendar nima zadostne pokojninske dobe), se mu odmerjena pokojnina zmanjša za 0.3% za prvi mesec upokojitve pred polno starostjo (M = 63 let, Ž = 61 let) itd.:
 - 0,3% za 58 let
 - 0,25% za 59 let
 - 0,20% za 60 let
 - 0,15% za 61 let
 - 0,10% za 62 let
 - 0,00% za 63 let

To ne velja, če je delavec pri 58 letih dopolnil 40 let delovne dobe (=ima izpolnjene pogoje za upokojitev, ne gre za predčasno upokojitev).

- Zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, in ostane v zavarovanju po dopolnitvi 63 let starosti (moški) oziroma po dopolnitvi 61 let starosti (ženske), se pokojnina, ki mu je odmerjena glede na pokojninsko dobo in pokojninsko osnovo, poveča za vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi navedene starosti, na naslednji način:

Starost ob upokojitvi		Odstotek povečanja na mesec
moški	ženske	
od 63. do 64. leta	od 61. do 62. leta	0,3%
od 64. do 65. leta	od 62. do 63. leta	0,2%
od 65. do 66. leta	od 63. do 64. leta	0,1%
66 let in več	64 let in več	0,0%

Pokojnina pa se ne zmanjša, če se delavec upokoji predčasno:

- zaradi stečaja;
- ker je postal presežni delavec;

- je pri njem podana invalidnost po tem zakonu;
- in je imel pred upokojitvijo status brezposelne osebe (je bil v zadnjih 24 mesecih vsaj 12 mesecev kot brezposelna oseba vpisan na zavodu za zaposlovanje) ;
- ker bo delodajalec na njegovo mesto zaposlil mlajšega delavca
- pravico do starostne pokojnine brez zmanjšanja zaradi upokojitve pred dopolnitvijo polne starosti, pridobi slepi zavarovanec, ki mu je prenehalo delovno razmerje po krivdi delodajalca in mu ni možno zagotoviti druge zaposlitve. Zavarovancu pripada najmanj pokojnina v višini osnove za odmero dodatnih pravic.

3. Kdo je upravičen do invalidske pokojnine?

Pravico do invalidske pokojnine pridobi zavarovanec, pri katerem je nastala:

- invalidnost I. kategorije;
- invalidnost II. kategorije, če brez poklicne rehabilitacije ni zmožen za drugo ustrezno delo, le-ta pa mu ni zagotovljena, ker je star nad 50 let;

invalidnost II. ali III. kategorije, ki mu ni zagotovljena ustrezna zaposlitev oziroma prerazporeditev, ker je moški že dopolnil 63 let oziroma ženska 61 starosti.

Zavarovanec pridobi pravico do invalidske pokojnine, če je invalidnost posledica:

- poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine ne glede na pokojninsko dobo.
- bolezni ali poškodbe izven dela, pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine pod pogojem, da je ob nastanku invalidnosti dopolnil pokojninsko dobo v trajanju vsaj 1/3 obdobja od 20. leta starosti do dneva nastanka invalidnosti.

➤ Izjeme:

1. Zavarovanec, pri katerem je nastala I. kategorija invalidnosti **pred dopolnjenim 21 letom starosti**, pridobi pravico do invalidske pokojnine samo, če:
 - je bil ob nastanku invalidnosti vključen v obvezno zavarovanje, ALI
 - je dopolnil najmanj 3 mesece zavarovalne dobe;
2. Zavarovanec, pri katerem je nastala I. kategorija invalidnosti **po dopolnjenem 21. letu starosti in pred dopolnjenim 30. letom starosti**, pridobi pravico do invalidske pokojnine pod pogojem, da je pred nastankom invalidnosti dopolnil pokojninsko dobo, ki pokriva najmanj eno četrtno delovnih let.

4. Pogoji za pridobitev in odmero vdovske pokojnine (ali pa družinske)!

Pogoji za pridobitev pravice do vdovske pokojnine

(1) Vdovsko pokojnino lahko uveljavi vdova oziroma vdovec umrlega zavarovanca:

- če je do smrti zavarovanca, po katerem ji(mu) gre pravica, dopolnil(a) starost 53 let;
- če je bil(a) do zavarovančeve smrti popolnoma nezmožen(a) za delo ali je to postal(a) v enem letu po zavarovančevi smrti, ali
- če ji(mu) je po zavarovančevi smrti ostal otrok ali več otrok, ki imajo pravico do družinske pokojnine po umrlem zavarovancu, vdova oziroma vdovec pa ima do njih dolžnost preživljanja.

(2) Vdova oziroma vdovec, ki postane med trajanjem pravice do vdovske pokojnine po tretji alineji prejšnjega odstavka tega člena popolnoma nezmožen(a) za delo, obdrži pravico do vdovske pokojnine, dokler je takšna nezmožnost podana.

(3) Vdova oziroma vdovec, ki do zavarovančeve smrti ni dopolnil(a) 53 let starosti, dopolnil(a) pa je 48 let starosti, pridobi pravico do vdovske pokojnine, ko dopolni 53 let starosti.

(4) Če je umrli zavarovanec ob sklenitvi zakonske zveze že dopolnil 58 let starosti, pridobi vdova oz vdovec pravico do vdovske pokojnine le:

- če je imel(a) z umrlim zakoncem imela skupnega otroka ali pa
- če je zakonska zveza trajala nepretrgoma najmanj eno leto.

(5) Pravico do vdovske pokojnine pridobi tudi vdova oziroma vdovec, ki ob zavarovančevi smrti nima lastnosti zavarovanca:

- če je do zavarovančeve smrti dopolnil(a) starost 48 let;
- če do zavarovančeve smrti ni dopolnil(a) starost 48 let, dopolnil(a) pa je 45 let, ko dopolni 48 let starosti.

(6) Pravico do vdovske pokojnine ima tudi vdova, ki se ji je zavarovančev otrok rodil najkasneje 300 dni po smrti zavarovanca oziroma upokojenca. Pravica ji gre od zavarovančeve smrti dalje.

(7) Pravico do vdovske pokojnine ima razvezani zakonec, ki ga je bil umrli zavarovanec dolžan preživljati. Pravico do vdovske pokojnine ima tudi ovdoveli zunajzakonski partner pod pogoje, da:

- je z zavarovancem zadnja 3 leta pred smrtjo živel v zunajzakonski skupnosti;
- je z zavarovancem zadnje leto pred smrtjo živel v zunajzakonski skupnosti in ima z njim skupnega otroka.

Odmerna vdovske pokojnine

Odmerna osnova je starostna ali invalidska pokojnina, do katere bi bil umrli zavarovanec upravičen. Vdovska pokojnina se odmeri v višini 70% od osnove za odmero družinske pokojnine (če vdovi umre mož, ki je prejemal najvišjo možno pokojnino 300.000 SIT, potem bo prejela $300.000 \text{ SIT} \times 0.7 = 210.000 \text{ SIT}$ vdovske pokojnine). Vdova oziroma vdovec, ki ima poleg pravice do vdovske pokojnine tudi pravico do starostne ali invalidske pokojnine, lahko uživa pokojnino, ki si jo sam izbere. Vdovi oziroma vdovcu se lahko, če je to zanj ugodneje, poleg starostne ali invalidske pokojnine izplačuje tudi 15% zneska vdovske pokojnine, ki mu gre po pokojnem zavarovancu ali uživalcu pravic po tem zakonu, vendar največ do zneska v višini 15% povprečne mesečne pokojnine, izplačane v državi v predhodnem koledarskem letu. Vendar pa se vdovi oziroma vdovcu ne izplača dela vdovske pokojnine oziroma se del vdovske pokojnine zmanjša tako, da skupno izplačilo lastne in dela vdovske pokojnine ne presega starostne pokojnine možkega, odmerjene od najvišje pokojninske osnove za 40 let pokojninske dobe.

Posebne pravice za ovdovele zakonce, ki niso upravičeni do vdovske pokojnine

(nezavarovani ovdoveli zakonci, mlajši od 48 let, ki nimajo otrok):

- **pravica do odpravnine = 6 mesečnih zneskov vdovske pokojnine**, do katere bi bil upravičen ob morebitnem izpolnjevanju pogojev. Odpravnina se prične izplačevati od prvega dne naslednjega meseca po zakončevi smrti, izplača pa se v šestih mesečnih obrokih. Vdovi oziroma vdovcu se ustavi izplačevanje odpravnine z dnem, ko izpolni pogoje za starostno, invalidsko ali vdovsko oziroma družinsko pokojnino, oziroma z dnem, ko vstopi v zavarovanje po tem zakonu, ali če sklene novo zakonsko zvezo oziroma živi v zunajzakonski skupnosti.
- **pravica do oskrbnine**: vdova oziroma vdovec ima pravico do oskrbnine po prenehanju izplačevanja odpravnine, če se je v 30 dneh od dneva izgube pravice do odpravnine prijavil pri zavodu za zaposlovanje in če izpolnjuje premoženjske pogoje za pridobitev pravice do varstvenega dodatka po posebnem zakonu. Pravico do oskrbnine ima tudi vdova oziroma vdovec, ki je izgubil pravico do vdovske pokojnine, ker še ni dopolnil 53 let starosti, če se je v 30 dneh od dneva izgube pravice do vdovske pokojnine, prijavil pri zavodu za zaposlovanje.

- Oskrbnina znaša toliko, kolikor bi znašala vdovska pokojnina. Vdova oziroma vdovec ima pravico do oskrbnine najdlje 24 mesecev po prenehanju izplačevanja odpravnine oziroma vdovske pokojnine.
- Vdova oziroma vdovec izgubi pravico do oskrbnine v naslednjih primerih: ko izpolni pogoje za starostno, invalidsko ali vdovsko oziroma družinsko pokojnino, oziroma z dnem, ko vstopi v zavarovanje po tem zakonu, ali če sklene novo zakonsko zvezo oziroma živi v zunajzakonski skupnosti, v primeru, če ne izpolnjuje več premoženjskih pogojev za pridobitev pravice do varstvenega dodatka po posebnem zakonu in v primeru, če neupravičeno ne izpolnjuje več obveznosti, določenih s predpisi o zaposlovanju.

Pogoji za pridobitev pravice do družinske pokojnine

(1) Pravico do družinske pokojnine pridobijo:

- otroci (zakonski ali nezakonski ter posvojenci),
- pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev, ki jih je zavarovanec preživljal,
- starši (oče in mati, očim in mačeha) in posvojitelji, ki jih je zavarovanec preživljal,
- bratje in sestre, ki jih je zavarovanec preživljal do svoje smrti in nimajo lastnih sredstev za preživljanje.

(3) Zavod določi, kdaj se šteje, da je zavarovanec preživljal družinskega člana.

Otroci

Vsak otrok, mlajši od 15 let, je upravičen do družinske pokojnine.

Otroci med 15. in 26. letom so upravičeni do družinske pokojnine pod pogojem, da se redno šolajo. Ta pravica velja do konca rednega šolanja.

Otroci med 15. in 18. letom so upravičeni do družinske pokojnine pod pogojem, da so brezposelni in prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje.

Otrok, ki postane popolnoma nezmožen za delo do starosti, do katere mu je zagotovljena pravica do družinske pokojnine oziroma do konca šolanja, ima pravico do družinske pokojnine, dokler traja takšna nezmožnost.

Otrok, ki postane popolnoma nezmožen za delo po starosti, do katere mu je zagotovljena pravica do družinske pokojnine oziroma po končanem šolanju, pridobi pravico do družinske pokojnine, če ga je zavarovanec oziroma uživalec pravice do svoje smrti preživljal.

Starši

Starši, ki jih je zavarovanec preživljal do svoje smrti, pridobijo pravico do družinske pokojnine, če so:

- do smrti zavarovanca dopolnili starost 58 let, ali
- so bili ob smrti zavarovanca popolnoma nezmožni za delo.

Odmera družinske pokojnine

Družinska pokojnina se odmeri od osnove, določene za odmero družinske pokojnine v odstotku, katerega višina je odvisna od števila družinskih članov.

Če imajo pravico do družinske pokojnine samo ožji družinski člani (otroci, posvojenci) ali samo širši družinski člani (pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev, bratje in sestre, starši in posvojitelji), se družinska pokojnina odmeri v naslednji višini:

za enega člana	za dva člana	za tri člane	za štiri člane
70%	80%	90%	100%

Če imajo pravico do družinske pokojnine člani ožje in člani širše družine, se odmeri družinska pokojnina članom ožje družine v višini, določeni v prejšnjem odstavku, članom širše družine pa pripada ostanek osnove za odmero družinske pokojnine.

Obojestranska sirota

Osiroteli otroci (= ki izgubijo oba starša) uveljavljajo družinsko pokojnino po enem izmed staršev ter dobijo vsak 30% osnove po drugem staršu.

Maksimum: družinska pokojnina ne sme presegati najvišje starostne pokojnine moškega s 40-letno delovno dobo.

5. Definiraj pojma poklicna bolezen in poškodba pri delu. Opiši posebnosti glede odmere in uveljavljanja pravic iz tega naslova!

Poškodba pri delu je:

1. vsaka poškodba v vzročni zvezi z delom;
2. vsaka poškodba na:
 - redni poti od stanovanja do delovnega mesta in nazaj (redna pot ne sme biti prepovedana pot),
 - službeni poti ali na poti, da nastopi delo,
 - redni poti od stanovanja oz. delovnega mesta do zdravstvene ustanove in nazaj, če je delavec s strani svojega osebnega zdravnika napoten k zdravniku specialistu.
3. obolenje, ki je neposredna in izključna posledica nesrečnega naključja ali višje sile med opravljanjem dela oziroma dejavnosti, na podlagi katere je oboleli zavarovan

Poklicna bolezen

Je vsaka bolezen, ki je povezana z daljšim in neposrednim vplivom delovnega procesa in delovnih pogojev na zdravje delavca.

Odmera invalidske pokojnine v primeru poškodbe pri delu ali poklicne bolezni

Invalidska pokojnina za primer invalidnosti, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, se odmeri od pokojninske osnove v enaki višini kot starostna pokojnina za pokojninsko dobo najmanj 40 let (moški) oziroma 38 let (ženska), brez zmanjšanja glede na starost ob upokojitvi.

6. Ali imajo vsi invalidi pravico do invalid. pokojnine?

Ne. Glej vprašanje in odgovor 3.

7. Katere pravice imajo preživeli družinski člani ob smrti zavarovanca?

Pogrebna, posmrtnina, oskrbnina, vdovska pokojnina, družinska pokojnina, odpravnina.

ZZZPB

1. Ali so vse brezposelne osebe upravičene do denarnega nadomestila?

Ne. Zavarovanec lahko uveljavi pravico do denarnega nadomestila, če:

- je bil pred nastankom brezposelnosti zavarovan za primer brezposelnosti in
- zanj ni na voljo ustrezne zaposlitve.

Zavarovanec lahko uveljavi pravico do denarnega nadomestila, če:

- je njegovo delovno razmerje pred prenehanjem pri enem/več delodajalcih trajalo vsaj 12 mesecev v zadnjih 18 mesecih.
- delovno razmerje preneha:
 - proti volji delavca:
 - stečaj,
 - likvidacija,

- presežni delavci,
 - prenehanje delovnega razmerja za določen čas
- brez delavčeve krivde → določeni sta 2 izjemi:
- delavec odpove pogodbo o zaposlitvi zaradi zaposlitve zakonca v drugem kraju (ali osebe, s katero najmanj eno leto živi v zunajzakonski skupnosti, v drugem kraju, ki je od kraja prebivanja zavarovanca oddaljen več kot uro in pol vožnje v eno smer z javnim prevoznim sredstvom)
 - delavec odpove pogodbo o zaposlitvi, ker mu delodajalec vsaj 3 mesece zapored ni izplačal plače.

Pravice do denarnega nadomestila **ne more** uveljaviti zavarovanec, ki mu je prenehala pogodba o zaposlitvi zaradi:

1. sporazumne razveljavitve,
2. izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delodajalca prenosnika, ker je delavec odklonil prehod in dejansko opravljanje dela pri delodajalcu prevzemniku,
3. redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delavca,
4. redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi delavcu s strani delodajalca, dane zaradi delavčevih kršitev pogodbene ali druge obveznosti iz delovnega razmerja (odpoved iz krivdnega razloga na strani delavca),
5. odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delodajalca, ker delavec ni sprejel predloga delodajalca za sklenitev nove pogodbe o zaposlitvi za ustrezno delo in nedoločen čas,
6. izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delodajalca iz razlogov na strani delavca, razen ob izredni odpovedi zaradi neuspešno opravljenega poskusnega dela,
7. če sodišče ugotovi, da je odpoved pogodbe o zaposlitvi delavcu nezakonita, pa delavec ni želel nadaljevati delovnega razmerja

2. Ali je denarno nadomestilo časovno neomejeno?

Ne. Pravica do denarnega nadomestila lahko traja najdlje:

- 3 mesece za zavarovanje od 1 do 5 let,
- 6 mesecev za zavarovanje od 5 do 15 let,
- 9 mesecev za zavarovanje od 15 do 25 let,
- 12 mesecev za zavarovanje nad 25 let,
- 18 mesecev za zavarovance, starejše od 50 let in za zavarovanje nad 25 let,
- 24 mesecev za zavarovance, starejše od 55 let in za zavarovanje nad 25 let.

3. Ali lahko pravica preneha prej?

Da. Upravičenje do nadomestila preneha, če brezposelna oseba:

- sklene pogodbo o zaposlitvi za delo s polnim delovnim časom,
- postane samozaposlena oseba,
- izpolni pogoje za pridobitev predčasne ali starostne ali invalidske pokojnine ali uveljavi pravico do družinske pokojnine,
- dopolni starost, ki je po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju pogoj za pridobitev pokojnine za najnižjo zavarovalno dobo,
- se sam odjavi iz evidence brezposelnih oseb,
- odkloni ustrezno ali primerno zaposlitev, ali s svojim ravnanjem povzroči odklonitev zaposlitve s strani delodajalca ali odkloni ustrezno začasno ali občasno plačano delo,
- brez upravičenih razlogov odkloni neplačano začasno delo v primerih višje sile (poplava, potres in podobno),
- ne išče aktivno zaposlitve,
- ni na razpolago,

- je dal neresnične podatke o izpolnjevanju pogojev za pridobitev denarnega nadomestila,
- nastopni prestajanje zaporne kazni 6 ali več mesecev,
- krši obveznosti, sprejete s pogodbo o vključitvi v program aktivne politike zaposlovanja,
- se ugotovi, da samozaposlena oseba ali lastnik oz. solastnik gospodarskih družb v času uživanja denarnega nadomestila dosega dobiček iz dejavnosti in druge obdavčljive dohodke, ki dosegajo najmanj višino zjamčenega nadomestila plače,
- je ugotovljen, da dela ali je zaposlen na črno,
- ga zavod preneha voditi v evidenci brezposelnih oseb.

4. Obveznosti brezposelnih oseb!

Je prijavljena pri zavodu, je na razpolago za zaposlitev (je dosegljiva zavodu vsak delovni dan tri ure dnevno na naslovu prebivališča ali na naslovu, za katerega se dogovori z zavodom. Čas dosegljivosti določi zavod), je aktivni iskalec zaposlitve (se pisno prijavlja na objavljeno ustrezno ali primerno zaposlitev).

ZSV

1. Ali so vsi upravičeni do enake višine socialne pomoči?

Ne. Določitev višine denarne socialne pomoči za posameznika:

- o če nima nobenega dohodka, bo dobil socialno pomoč v višini celotnega minimalnega dohodka
- o če ima določen dohodek (lastni dohodek), bo dobil socialno pomoč, ki ustreza razliki med minimalnim dohodkom in dohodkom posameznika.

2. Ali je edini pogoj za pridobitev slabo materialno stanje?

Ne. Zakon določa 2 temeljna pogoja:

(1) pomanjkanje sredstev za življenje, do katerega je prišlo zaradi objektivnih razlogov, na katere upravičenec ni mogel vplivati. Kot objektivni razlogi se ne štejejo:

- prenehanje delovnega razmerja po volji ali krivdi posameznika;
- izbris iz evidence brezposelnih, do katerega je prišlo, ker brezposelna oseba:
 1. ni bila na razpolago
 2. ni sprejela vključitve v aktivno politiko zaposlovanja
- neobstoje prijave na Z.z.
- neutemeljena odklonitev primerne dela ali primernega začasnega humanitarnega dela
- prestajanje zaporne kazni.

Ti razlogi se štejejo kot objektivni, če posameznik skrbi za:

⇒ otroka; ali

⇒ osebo, ki ne more skrbeti sama zase zaradi telesne ali duševne prizadetosti.

(2) dohodkovni pogoj = posameznik ali družina ne prejmeta minimalnih dohodkov, ki jih določa zakon.

ZZVZZ

1. Opiši pravice do zdravstvenih storitev!

Pravice do zdravstvenih storitev- Z obveznim zavarovanjem je zavarovanim osebam zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev:

- v celoti

- sistematični in drugi preventivni pregledi otrok, šolske mladine, študentov, ki se redno šolajo, žensk v zvezi z nosečnostjo...
- zgodnje odkrivanje in preprečevanje bolezni
- zdravljenje in rehabilitacija otrok, učencev in študentov, ki se redno šolajo, ter otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju,
- zdravstveno varstvo žensk v zvezi s svetovanjem pri načrtovanju družine, kontracepcijo, nosečnostjo in porodom,
- preprečevanje, odkrivanje in zdravljenje infekcije HIV in nalezljivih bolezni, za katere je z zakonom določeno izvajanje ukrepov za preprečevanje njihovega širjenja,
- obvezna cepljenja
- zdravljenje in rehabilitacija malignih bolezni, mišičnih in živčno-mišičnih bolezni, paraplegije, tetraplegije, cerebralne paralize, epilepsije, hemofilije, duševnih bolezni, razvitih oblik sladkorne bolezni, multiple skleroze in psoriaze,
- zdravljenje in rehabilitacija zaradi poklicnih bolezni in poškodb pri delu,
- zdravstveno varstvo v zvezi z dajanjem in izmenjavo tkiv in organov za presaditev drugim osebam,
- nujna medicinska pomoč, vključno z nujnimi reševalnimi prevozi,
- patronažni obiski, zdravljenje in nega na domu ter v socialnovarstvenih zavodih,
- zdravila na recept v skladu z razvrstitvijo zdravil, ortopedski in drugi pripomočki v zvezi z zdravljenjem pri osebah in stanjih iz prve do desete alinee te točke,
- zdravila na recept iz pozitivne in vmesne liste za otroke, učence, dijake, vajence in študente ter otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju;

- najmanj 95% vrednosti

- storitev v zvezi s presaditvijo organov in z drugimi najzahtevnejšimi operativnimi posegi ne glede na razlog,
- zdravljenja v tujini,
- storitev v zvezi z intenzivno terapijo, radioterapijo, dializo in drugimi nujnimi najzahtevnejšimi diagnostičnimi, terapevtskimi in rehabilitacijskimi posegi;

- najmanj 85% vrednosti za

- storitve v zvezi z zagotavljanjem in zdravljenjem zmanjšane plodnosti in umetno oploditvijo, sterilizacijo in umetno prekinitvijo nosečnosti,
- specialističnoambulantne, bolnišnične in zdraviliške storitve kot nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja, razen za poškodbe izven dela,
- nemedicinski del oskrbe v bolnišnici in zdravilišču v okviru nadaljevanja bolnišničnega zdravljenja, razen za poškodbe izven dela,
- storitve v osnovni zdravstveni dejavnosti, ki niso zajete v 1. točki, ter zdravljenje zobnih in ustnih bolezni,
- ortopedske, ortotične, slušne in druge pripomočke, razen v primerih iz 1. in 4. točke tega odstavka;

- najmanj 75% vrednosti za:

- specialističnoambulantne, bolnišnične in zdraviliške storitve kot nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja in nemedicinski del oskrbe v bolnišnici in zdravilišču kot nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja, ortopedske, ortotične in druge pripomočke v zvezi z zdravljenjem

poškodb izven dela,

– zdravila s pozitivne liste za vse druge primere

- največ do 60% vrednosti za

– reševalne prevoze, ki niso nujni, zavarovanih oseb, ki so nepokretne ali rabijo prevoz na in z dialize ali v drugih primerih, ko bi bil prevoz z javnim prevoznim sredstvom ali osebnim avtomobilom za njihovo zdravje škodljiv, ali zaradi svojega zdravstvenega stanja potrebujejo spremstvo zdravstvenega delavca,

– zdraviliško zdravljenje, ki ni nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja;

- največ do 50% vrednosti za

– zdravila z vmesne liste,

– zobnoprostetično zdravljenje odraslih,

– očesne pripomočke za odrasle.

2. Opiši krog obvezno zdravstveno zavarovanih oseb!

Zavarovane osebe so zavarovanci in njihovi družinski člani.

Zavarovanci po tem zakonu so:

- osebe, ki so v delovnem razmerju v RS;
- osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino
- osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v RS
- samozaposleni
- osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v RS
- vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka;
- vrhunski športniki in vrhunski šahisti
- kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe

Zgoraj našteje osebe so zavarovane za poškodbo pri delu in poklicno bolezen (kmetje v primeru, če plačujejo prispevek od osnove, določene za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).

- osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
- brezposelne osebe, ki prejemajo pri zavodu za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč
- osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja
- tujci, ki se izobražujejo ali izpopolnjujejo v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova;
- osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo nadomestilo po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovane iz drugega naslova
- osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo stalno denarno pomoč kot edini vir preživljanja po predpisih o socialnem varstvu; ga sprejme minister, pristojen za zdravje,....

3. Ali je za vse zdravstvene storitve potrebno doplačilo!

Ne. Nekatere storitve krije v celoti Zavod. Glej tudi odg. na vprašanje 1!

4. Ali osebni zdravnik dokončno odloča glede postopkov in terapije?

Ne. Npr.: ugotavljanje začasne nezmožnosti za delo kot podlaga denarnega nadomestila (odloča izbrani osebni zdravnik- če se z njim ne strinjamo odloča imenovani zdravnik, če se še z njim ne strinjamo odloča zdravstvena komisija). Zavarovana oseba ali delodajalec se lahko na odločbo imenovanega zdravnika pritoži v treh delovnih dneh od vročitve odločbe. Pritožbo obravnava zdravstvena komisija, ki jo imenuje upravni odbor Zavoda, in ki jo sestavljata dva zdravnika in en univerzitetni diplomirani pravnik. Komisija o svoji odločitvi izda odločbo najpozneje v osmih dneh po prejemu pritožbe.

O pravici do nadomestila, pogrebne, posmrtnine, povračila potnih stroškov, pridobitvi, spremembi ali izgubi lastnosti zavarovane osebe, pravici proste izbire zdravnika in drugih pravic iz tega zakona ter drugih zahtevah iz obveznega zdravstvenega zavarovanja odloča:

- na I. stopnji območna enota Zavoda,
- na II. stopnji Direkcija Zavoda.

Kaj če se z izbranim osebnim zdravnikom ne strinjaš? Kako to pravno konkretiziraš?

- zamenjaš izbranega osebnega zdravnika (zaradi nestrinjanja), napišeš notranjo pritožbo (morajo obstajati notranji pritožbeni postopki v npr. zdravstvenem domu- najprej se moraš pritožiti zdravniku ki te zdravi, nato njegovemu nadrejenemu in tako dalje)
 - pravica do konziliarnega pregleda- ta pravica je zapisana, ni pa konkretizirana, zato ni najboljša pot
 - ugovor na pristojni organ nadzora (npr. zdravniška zbornica, lekarniška zbornica, ministrstvo za zdravje)- problem: ta pot ne vodi prav daleč
- socijalno sodišče (sodno varstvo)- mora biti odločitev v pravnem postopku

5. Ali so vse zavarovane osebe upravičene do denarnega nadomestila?

Ne. Samo aktivne!